TARİHÎ VE MEKÂNSAL DEĞİŞİMİYLE İSTANBUL GAZETECİLİĞİ

Babıali'den Medya Plazalara

CEM SÖKMEN

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1915
KÜLTÜR SERİSİ: 1049

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-625-408-444-7

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Ayşegül Büşra Paksoy

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ÇINAR MATBAACILIK VE YAY. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad. Ata Han No:34 K:5
Bağcılar / İSTANBUL Tel: (0212) 628 96 00
Sertifika No: 45103

İstanbul- 2022

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Cem Sökmen: Adile Mermerci Anadolu Lisesinden 1997'de, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü'nden 2002'de mezun oldu. 2004-2014 yılları arasında yayıncılık yaptı. Halen Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulunda öğretim görevliliği yapıyor. *Aydınların İletişim Ortamı Olarak Eski İstanbul Kahvehaneleri* isimli kitabı 2011'de Ötüken Neşriyat, *Marmara Kıraathanesi: Beyazıt'ta Bir Hayat Sahnesi* isimli kitabı ise 2017'de Kültür A.Ş Yayınları tarafından yayımlandı. Mayıs 2022'de İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesinde "İstanbul Gazeteciliğinde Mekânsal Değişimin Gazetecilik Pratiklerine Etkileri" başlıklı doktora tezini tamamladı.

Tanpınar, Yahya Kemal'den bahsederken onun sohbetlerinde "işinde gücünde sade vatandaş" tarifi yaptığını söyler ve ekler: "Elinin işiyle geçinen bir halk tipi, bir Nalıncı Ahmet Efendi tahayyül etmişti. Ona göre bu; çalışkan, namuslu, işinde gücünde insandı…" Edirne'nin Saraçlar Caddesi'nde yemeniciliği öğrenen, 1940'tan sonra Kapalıçarşı ve Gedikpaşa ayakkabıcılarının "Hayri Baba"sı olan Hayrullah Sökmen'in torunu, onun yolunu 1990'lara kadar devam ettiren Abdullah Akın Sökmen'in oğlu olarak bugüne kadar bu ölçülerle yaşamaya çalıştım. Şartlar üçüncü nesilde başka türlü gelişti ve önce kitap yayıncılığı, sonra eğitimcilikle yürünecek yeni bir yol belirdi. Bu yeni yolda kan bağım olmayan ama hayata ve insana bakışıyla güçlü manevi bağlar kurmaya çalıştığım bir insan rehberim oldu.

"Evvel refik, ba'del tarik" demişler…

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında en büyük pay, yoluma yoldaş olan, yaşama üslubundaki ustalığıyla bana çok şey öğreten kıymetli büyüğüm Şerafettin Yılmaz'a aittir. 22 yıllık tanışıklığa, 16 yıllık dostluğa, bir Kırımlı ile bir Ankaralıyı buluşturan köklere, ufka ve topraklara hürmetle…

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ 11
ÖN SÖZ 13
GİRİŞ 17

BİRİNCİ BÖLÜM
İLETİŞİM VE MEKÂN İLİŞKİSİ İÇİNDE İSTANBUL GAZETECİLİĞİ

İletişim ve Mekân 25
Bir İdari/Ekonomik/Kültürel Merkez Olarak İstanbul 30
Bir İdari Merkez Olarak Babıali 39
İletişim ve Mekân İlişkisi İçinde Babıali Gazeteciliği 45
Babıali'nin Bir Basın Yayın Merkezi Olarak Gelişim Süreci 50
Babıali Gazeteciliğinin Haber Kaynağı Olan Kurumlar 57
Babıali Gazeteciliğinin Mesleki Çevresi 64
Babıali Gazeteciliğinin Sosyalleşme Çevresi 70
Sucu Kosti Kahvehanesi 71
Meserret Kıraathanesi 73
İhsan Kıraathanesi 76
İkbal Kıraathanesi 78
Talat'ın Kahvesi 82
Konyalı Lokantası 84
Sofra Lokantası 86
İstanbul Lokantası 88
Sirkeci Gar Lokantası 91

İKİNCİ BÖLÜM
DÜNYADA NEOLİBERAL EKONOMİ-POLİTİK DEĞİŞİMİN TÜRK BASININA ETKİLERİ

Dünyada Neoliberal Ekonomi-Politik Değişim 115
Neoliberal Ekonomi-Politiğin Türkiye'ye Yansıması 125
Yeni Dönemde Türkiye'de Telekomünikasyon Politikaları 131
Türk Basınında Ekonomik ve Teknolojik Değişim Süreci 133
İstanbul Gazeteciliğinde Değişen Sahiplik Yapıları 145
Gazetecilikten Gelmeyen İlk Gazete Sahipleri: Habib Edip Törehan, Malik Yolaç, Safa Kılıçlıoğlu 152
1960 Sonrasında Türk Basınında Yaşanan Gelişmeler 155
Basından Medyaya Dönüşüm Süreci 1990-2000 171
Dinç Bilgin Grubu 172

Aydın Doğan Grubu 176
1990'larda Özel Televizyonculuğun Devreye Girişi ve Etkileri 179
Türk Medyasında Tekelleşme Eğilimleri 180
Tekelleşme Sürecinde Lotarya'dan Promosyona Geçen Gazetecilik Anlayışı 181
Tekelleşme Sürecinde Basın Kavgaları 184
Tekelleşme Sürecinde Dağıtım Şirketleri 185
Basından Medyaya Dönüşüm Sürecinde Yeniden Şekillenen İstihdam Politikaları 187

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MEKÂNSAL DEĞİŞİMİN GAZETECİLİK PRATİKLERİNE ETKİLERİ ÜZERİNE BİR KARŞILAŞTIRMA: BABIALİ GAZETECİLİĞİ VE MEDYA PLAZA DÖNEMİ GAZETECİLİĞİ

Babıali Gazeteciliğinde Mekânsal Değişimi Tetikleyen Dinamikler 201
Medya Plaza Sürecinin Haber Üretimine Etkisi 215
Toplumsal Yaşamdan Uzaklaşmak 217
Haber Kaynaklarından Uzaklaşmak 220
Haber Ajanslarına Bağımlı Hâle Gelmek 223
Medya Plaza Sürecinin Gazetecilerin Birbirleriyle İletişimine Etkisi 226
Babıali Gazeteciliğinin Sosyalleşme Çevreleri 228
Medya Plaza Binalarında İç Mekân Kurgusu ve Gazeteciler Üzerinde Etkileri. 234
Medya Plaza Binalarının Yakın Çevresine İlişkin Sorunlar 235
Medya Plaza Ortamında Yeni Hiyerarşi 236
Medya Plaza Sürecinde Teknolojik Gelişmeler ve Gazetecilik Pratiklerine Etkileri 239
Mekânsal Değişimde İkinci Boyut: 2000'lerden Sonra Şehir Merkezine Dönüş 253
SONUÇ 269
KAYNAKÇA 279
DİZİN 292

ÖN SÖZ

İstanbul'da Türkçe gazetecilik çalışmaları, mekânsal tarihi açısından iki döneme ayrılarak incelenebilir. Birinci dönem 1830'lardan 1990'ların başına kadar sürmüş ve "Babıali gazeteciliği" olarak adlandırılmıştır. Babıali gazeteciliği, 7 Mart 2008 tarihine kadar Eminönü ilçesi kimliğini taşıyan ve geleneksel İstanbul'un idari, ekonomik, toplumsal ve kültürel merkezi sayılan çevrenin kesişim noktası sayılabilecek bir bölgede icra edilmiştir. İkinci dönem ise ülkede 1980 sonrasında yaşanan siyasal ve ekonomik değişim sürecine paralel olarak İstanbul'daki yerel yönetimin şehir merkezini sanayi kuruluşlarından arındırma projesi çerçevesinde gelişmiştir. Gazetelere Yenibosna-Bağcılar aksında ucuz fiyatlara geniş araziler teklif edilmiş, 1980'lerin son çeyreğinde Medya Plaza binalarının inşaat süreci başlamıştır. "İstanbul Gazeteciliğinde Mekânsal Değişimin Gazetecilik Pratiklerine Etkileri" başlıklı bu çalışma, önceliği Babıali gazeteciliğinin sektör-insan-mekân bağlamında yakın çevre ve şehirle kurduğu ilişkinin tarihsel serüvenini ortaya koymaya vermiştir. Babıali gazeteciliğinin, haber kaynağı kurumlar, meslek çevresi ve sosyalleşme çevreleriyle uzun bir tarih içinde oluşturduğu iletişim ağları ve ilişki çerçevelerine dikkat çekilmiştir. İkinci aşamada ise hem Babıali dönemini hem Medya Plaza dönemini gazeteci olarak yaşamış meslek mensuplarıyla gerçekleştirilen saha araştırmasına dayanarak mekânsal değişimin İstanbul gazeteciliğinin habercilik pratiklerine ve mesleğe aidiyet hissine etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın sınırlılıkları bağlamında ortaya çıkan başlıca unsur araştırmanın belirli bir zaman dilimi ve bu zaman dilimi içinde gerçekleşen kırılmanın etkileriyle ilgili olmasıdır. Araştırmanın odaklandığı mekânsal değişimin 1990'lı yılların ortalarında yaşanması her şeyden önce araştırmaya konu olan topluluğun üyeleri için bir yaş sınırlamasını beraberinde getirmiştir. İstanbul gazeteciliğinin tarihsel serüveni içinde Babıali gazeteciliği dönemi ile Medya Plaza dönemi arasında karşılaştırmalı değerlendirme yapabilecek deneyime sahip meslek profesyonellerinin sayısı sınırlıyken, Covid-19 salgını sürecinin getirdiği kısıtlamalar ve sağlık kaygıları saha araştırmasına kaynaklık etmesi beklenen gazeteci havuzunu daraltmıştır.

Beni "İstanbul Gazeteciliğinde Mekânsal Değişimin Gazetecilik Pratiklerine Etkileri"ni araştırmaya sevk eden başlıca unsurlar ise gazete denen şeyin çocukluktan beri hayatımda kapladığı yer ile yine çocukluktan bugüne İstanbul'da şahitlik ettiğim mekânsal değişimler oldu.

1980'li yılların çocuğu olarak gazeteyle daha ilkokula başlamadan tanıştım. Babam 1970'lerden beri bir Tercüman okuyucusuydu, Gedikpaşa'daki

ayakkabı imalathanemizden makul bir saatte çıkıp eve geldiği akşamlarda Beyazıt Meydanı'nda veya Aksaray Muratpaşa Camisi civarında satılan -resmiyette "taşra baskısı", halk arasında "meyhane baskısı" olarak bilinen- ertesi günün *Tercüman* gazetesini getirirdi. 1980'lerin ortalarında Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde okuyan ve Bayrampaşa'daki evimizde kalan dayım Turgay Pamukçu ise sıkı bir *Cumhuriyet* okuruydu. Pek çok sabah bakkaldan veya gazete bayiinden bir *Tercüman* bir de *Cumhuriyet* almak benim görevim gibiydi. Türkiye gazetecilik tarihinde günlük toplam gazete satışlarının en yüksek rakamlara ulaştığı 1990'lı yıllarda ise gazete her yerdeydi ve bu sayede okuduğum, sayfa tasarımından tanıdığım, köşe yazarlarını bildiğim gazeteler iyice çeşitlendi.

1997'de başlayan üniversite yılları ile birlikte Beyazıt, Divanyolu mekânları ve Cağaloğlu kitap yayıncılığı çevresi ile tanıştım. Bazı yayınevlerine "parça başı" tashih işleri yaptım. Rahmetli Kemal Çapraz'ın çıkardığı *Ufuk Ötesi* ve Mahmut Çetin'in çıkardığı *Biyografi Analiz* dergilerinde yazma imkânı buldum. 2004-2014 yılları arasında kitap yayıncılığı ile uğraştım. Kitap yayıncılığının ilk iki yılını yayınevinin basın ve halkla ilişkiler sorumlusu olarak geçirdiğim için gazete, televizyon, dergi, internet haber sitelerinin kültür-sanat editör ve muhabirleriyle yüz yüze görüşmeler için hemen her gün bir başka medya kuruluşuna ziyaretlerde bulundum. Bu iki yılda çalıştığım yayınevinin bulunduğu Yenibosna'dan, Sefaköy, Güneşli, Bağcılar gibi Basın-Ekspres yolunun çevresindeki semtlere yayılmış gazetelere ulaşmak her zaman sıkıntılı oldu. Medya kuruluşlarının faaliyet gösterdiği bir bölgede kendi aralarında dahi ulaşımın zor oluşu 2004-2005 yıllarından itibaren basının mekânsal değişim sürecine dair soruları zihnime yerleştirmeye başladı. Bununla birlikte mekânsal değişimin sonuçlarıyla sosyal hayat içinde de karşı karşıya kaldım. 1979'da dünyaya gözlerimi açtığım Süleymaniye Doğumevi artık yok, aynı adla Zeytinburnu'na taşındı. 20 yaşına kadar yaşadığım Bayrampaşa Üsküp Sokak'ta bulunan İspir Apartmanı'nın 2004 yılında, ilk gençliğimin büyük parçası Ali Sami Yen Stadı'nın 2011'de, küçük parçası Abdi İpekçi Spor Salonu'nun ise 2018'de yıkılışını gördüm. Hem meslek hayatı hem sosyal hayat çerçevesinde tanık olduğum mekânsal değişimin düşündürdükleri, hocam Prof. Dr. Belkıs Ulusoy Nalcıoğlu'nun desteği ve yüreklendirmesiyle 2019 yılının başlarında bir doktora tezi başlığına dönüştü. Belkıs hocam, bütün danışmanlık süreci boyunca çalışmanın sağlıklı bir zeminde yürütülebilmesi için çok önemli katkılar sundu, farklı bakış açılarına yöneltti, daima iyi bir yol gösterici oldu, müteşekkirim. Eşim Tuğba, oğlum Konuralp ve kızım Elif Gülce bu beş yıla yaklaşan zaman diliminde her hâlleriyle yanımda oldular, zamanlarından çaldığım için üzgünüm, bana

gösterdikleri tahammüle ise nasıl teşekkür edebilirim, bilemiyorum. Annem, babam, ağabeyim, kız kardeşlerim ve halama kırk üç yıllık hayatımdaki varlıkları, bir evde bir arada olmanın biriktirdikleri ve çocukluktan bugüne birlikte geçen zamanlardaki bütün yardımları için çok teşekkür ediyorum. Her bayramda, her 15 tatilde, düğünlerde, cenazelerde bir arada olduğumuz, özellikle çocukluk ve gençlik hafızamda silinmez izler bırakan Edirne ve Uzunköprü'deki geniş aileme teşekkürü bir borç biliyorum.

Hocam ve ailemden sonra, ilk teşekkürü İstanbul sahafları hak ediyor. Herhangi bir kütüphanede toplu hâlde bulunmayan İstanbul gazeteciliğine ilişkin kitapları, Beyoğlu Aslıhan Pasajı, Moda Kafkas Pasajı, Kadıköy Mühürdar, Bakırköy, Şişli, Fatih ve Süleymaniye çevresine yerleşmiş sahaflardan temin ettim.

Abdülkadir Karataş, Can Kozanoğlu, Mehmet Sağnak, Celalettin Kafesoğlu, Timuçin Mert, İskender Özsoy, Mehmet Nuri Yardım, Şahin Zenginal, Ahmet Yabuloğlu, Ahmet Tüzün, Beşir Ayvazoğlu, Arslan Tekin, Mehmet Ocaktan, Nuh Albayrak ve Hakkı Öcal'a bana zaman ayırıp çalışma kapsamında sorularımı cevaplandırdıkları için minnettarım. Gazeteciliğin ve fotoğrafçılığın ustası Abdülkadir Karataş ağabeyim, beni kırmadı söyleşide verdiği bilgilerin yanında, 1982'den itibaren dâhil olduğu Babıali dünyasının bugünkü görünümünü fotoğraflarıyla bu kitaba yansıttı. "Literatür"den tanıştığımız, önümüzdeki yıllarda Türk basın-yayın tarihi alanında derinlikli çalışmalara imza atacağına inandığım arkadaşım Melek Yalvaç hem çalışmayı baştan sona okudu hem de yakın geçmişte Reşat Ekrem Koçu'nun *İstanbul Ansiklopedisi*'ndeki "Babıali Caddesi" maddesinden hareketle hazırladığı "Babıali Caddesi: Adresler ve Meslekler" tablosunu büyük bir cömertlikle bu kitapta kullanmaya izin verdi. 2009-2014 yılları arasında bir parçası olmaktan şeref duyduğum Ötüken Neşriyat'ın yöneticileri Nurhan Alpay ve Ertuğrul Alpay ile kitabın editörü Ayşegül Büşra Paksoy'a emekleri için teşekkür ederim.

Bu çalışma süresince akademisyen ve yazar dostlarımdan önemli bir destek gördüm. Dr. Yasin Çakırel, benimle iki yıl boyunca bir çalışma bürosunun yükünü paylaşarak zamanımızda zor görülür bir dostluk tavrı gösterdi. Bu alicenaplığı hayat boyu unutmam mümkün değil. Prof. Dr. Mehmet Akif Okur ve Doç. Dr. Mehmet Kaan Çalen çalışmanın çerçevesinin oluşmasında yardımlarını esirgemediler. Mehmet Kaan Çalen ile çalışmayı zenginleştirebilecek konu, kavram ve başlıkları uzun telefon görüşmeleriyle tartıştık. Mehmet Akif Okur ağabey de bazen Yıldız Teknik Üniversitesindeki odasında bazen de yerleşkenin içinde 3-4 saatlik yürüyüşlerimizde yaptığı değerlendirmeler ve işaret ettikleriyle çalışmanın gidişatına çok değerli dokunuşlar yaptı. 1990 yılında Adile Mermerci

Anadolu Lisesinde birbirimizi bulduğumuz dostum Ömer Sefa Kurşun söyleşiler için İstanbul'a geldiğimde eşsiz bir misafirperverlik örneği gösterdi, ev sahipliğiyle yetinmedi yol arkadaşlığı yaptı. İstanbul'da geçen günlerde sıkı okurluğuyla tez konusuna da ilgi gösterdi, mesleklerin ve mekânların değişimi üzerine düşüncelerini benimle paylaştı.

Doç. Dr. Yakup Öztürk edebiyat dünyası ile gazetecilik dünyası arasındaki ilişkiler çerçevesinde, Dr. Derviş Tuğrul Koyuncu, Türkiye ekonomisinin ana hatlarını basın ekonomisiyle ilişkili biçimde yorumlayarak ufuk açıcı yardımlar sundular. Doç. Dr. İskender Gümüş, Doç. Dr. Fatih Söğüt, Dr. Bilal Akyol çalışmanın çeşitli aşamalarında okuma ve değerlendirmeleriyle konunun farklı boyutlarını görmemi sağladılar.

Doç. Dr. Mehmet Fatih Çömlekçi, Doç. Dr. Osman Çalışkan, Dr. Ammar Tekin çalışmayı didik didik ettiler, uzaktaki dostlarım Osman Çalışkan ve Ammar Tekin aramalarımdan bir türlü kurtulamadılar, uzun telefon görüşmelerinde çalışmanın önemli eksikliklerine dikkat çektiler, çok değerli katkılar yaptılar. Kırklareli Üniversitesinde birlikte çalıştığımız Mehmet Fatih Çömlekçi ise hem çalışmayı baştan sona okudu, hem uzun telefon görüşmelerinin muhatabı oldu, hem de Kırklareli'ndeki çeşitli mekânlarda gerçekleştirdiğimiz yüz yüze görüşmelerle yardımcı oldu. Elbette, eleştirileri, yorumları, eksiklik ve problemlere dikkat çekişleri çalışmanın daha iyi bir çerçeveye oturmasında çok önemli bir rol oynadı.

Son olarak yüksek lisans tezim "Aydınların İletişim Ortamı Olarak Eski İstanbul Kahvehaneleri"nden *Marmara Kıraathanesi: Beyazıt'ta bir Hayat Sahnesi*" kitabına ve "İstanbul Gazeteciliğinde Mekânsal Değişimin Gazetecilik Pratiklerine Etkileri" başlıklı bu doktora çalışmasına kadar 16 yıldır hiç yılmadan, pes etmeden, bir babanın oğluna gösterebileceği tavırla, daima yanımda olan değerli büyüğüm Şerafettin Yılmaz'a hürmet ve teşekkürlerimi sunarım.

Cem Sökmen
Kırklareli, 2022

GİRİŞ

Bilindiği gibi Avrupa'da gazetecilik ticaretin yükselişiyle bir burjuvazi tabakasının gelişimine paralel olarak 1600'lü yılların başında ortaya çıkmıştır. Avrupa'da ticaretten topluma ve siyasete uzanan bir etkileşim alanında doğan gazetecilik iki yüz yıllık siyasi, ekonomik ve toplumsal değişim sürecinde yayın periyodunu günlüğe dönüştürmüş, satış rakamlarını artırmış ve kamuoyu oluşumunun başlıca odağı hâline gelebilmiştir.[1]

Osmanlı'da gazeteciliğin doğuşu ise Avrupa'dakinden farklı sebeplere dayanmaktadır. Ekonomik ve toplumsal hareketliliğin bir sonucu olarak değil, 19. yüzyılda başlayan modernleşme pratiklerine bağlı olarak hayata geçirilmiştir. 1828'de Kahire'de Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın emriyle *Vekayi-i Mısriyye* ve 1831'de İstanbul'da II. Mahmud'un emriyle *Takvim-i Vekayi* Türkçe gazeteciliğin ilk örnekleri olarak Osmanlı coğrafyasında varlık göstermiştir.

Osmanlı gazeteciliğin doğduğu 1830'lu yıllarda henüz kitap, gazete ve derginin hatırı sayılır karşılık bulabileceği bir sosyo-ekonomik yapı bulunmamaktadır. İdari yapı dâhilinde memurluk görevi alan sınırlı bir insan tabakası dışında nüfusun çoğu tarımla uğraşmakta, gazete, dergi ve kitabın ötesinde okuryazarlığa da ihtiyaç duymamaktadır. Bu toplumsal zeminde ortaya çıkan gazete toplumsal haber ve bilgilerin dolaşımından ziyade devletin bildirimlerini içeren bir yapıdadır. Bu dinamikler çerçevesinde hem okuryazarlığın artması hem gazete kültürünün oluşması için 19. yüzyıl modernleşmesinin kültürel sonuçlarını beklemek gerekecektir.

19. yüzyıl modernleşmesi ilk elde askerî, teknolojik ve bürokratik yenilenmeyi hedeflemiş, kurulan yeni okullarla buna hizmet edecek kadroların yetişmesini beklemiştir. Bununla birlikte yönetici tabaka etrafında yürütülen yenileşme çalışmalarının ikincil sonucu eğitim kurumlarının gelişme sürecine bağlı olarak okuryazar insan potansiyelinin büyümesi ve kültürel hayatın değişimi olmuştur. Yenilenen bürokrasinin bünyesinde görev alacak memurları yetiştirmek için kurulan okullar, ders kitabı ihtiyacı bağlamında matbaa sayısının artmasını sağlamıştır. Matbaalar 19. yüzyılın ikinci yarısın-

[1] Korkmaz Alemdar, *İletişim ve Tarih*, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2001, s. 15-16.

dan itibaren çoğalmış, yüzyılın son çeyreğinde gazetecilik, dergicilik ve kitapçılığın yükselişinde rol oynamıştır.[2] 19. yüzyılın son çeyreğinde basın-yayın alanında yaşanan gelişmeler Sirkeci'den Beyazıt'a kadar uzanan bölgede matbaa, kitabevi gazete, dergi, yayınevlerinin çoğalmasını sağlamıştır. Babıali Caddesi ise oluşmaya başlayan basın-yayın kümelenmesinin ağırlık merkezi olarak şekillenmeye başlanmıştır. Fatmagül Demirel'e göre bu dönemde hükûmetin bir yandan kanuni düzenlemelerle basım ve yayın faaliyetlerini kontrol altına almaya çalıştığı bir yandan da bu kontrol düşüncesini mekânsal boyuta taşıdığı görülmektedir:

> Matbaa açmak veya mevcut matbaanın başka bir yere taşınması söz konusu olduğunda da yine Babıali'den izin alınması gerekliydi. Bu izinleri Babıali, matbaanın göz önünde bulunmasına dikkat ederek vermekteydi. Örneğin Ahmed İhsan, Ebussuut Caddesi'ndeki matbaasını Babıali'nin tam karşısındaki Maadin ve Sanayi Bankası'nın bulunduğu binaya taşırken zaptiye nazırı engel çıkarır. Ahmed İhsan sorunun çözülmesi için sadarete müracaat eder. Dönemin sadrazamı Avlonyalı Ferit Paşa, Zaptiye Nezaretine konuyla ilgili gönderdiği yazıda Babıali'nin karşısındaki bir binada matbaa bulunması teftiş için uygun olduğundan engel çıkarılmamasını ister.[3]

Ancak basın-yayın kuruluşlarının Babıali Caddesi ve çevresinde yerleşmesinin altında yatan yegâne sebep hükûmetin kontrolü değildir. Babıali bürokrasisinde çalışmış pek çok isim Osmanlı gazeteciliğinin öncüleri olarak 19. yüzyılın gazetelerinde yayın sahipliği, yazı işleri sorumluluğu ve yazarlık gibi sorumluluklar üstlendiği için devlet dairesi ile gazete bürosu arasındaki mesafenin yakın olmasına dikkat edilmiştir. Gazetelerin Babıali adıyla bilinen hükûmet binası ve onun etrafına yayılan bakanlıklara yakın olmasının bir başka sebebi de o dönem itibarıyla siyasi kurumların gazeteler açısından en önemli haber kaynağı olmasıdır. 19. yüzyıl modernleşmesinin ürünü olan yeni eğitimli kuşaklar, Batı'da geliştirilen yeni edebî türler, gazetecilik, dergicilik ve kitap yayıncılığı çerçevesi içinde ülkemizde yazılı kültürün ve yazı dilinin yeni boyutlar kazanmasında

---

[2] İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, 25. Baskı, İstanbul, Alkım Yayınları, 2006, s. 43.

[3] Fatmagül Demirel, "İstanbul'da Babıali Gazeteciliği", *Karaların ve Denizlerin Sultanı İstanbul* içinde, C 2, Haz: Filiz Özdem, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009, s. 342.

rol almışlardır. Eğitimli yeni kuşakların hem devlet memurluğu ile meşgul olup hem yeni yayın türlerine ait ilk eserleri üretmeleri, etkileri uzun süre devam edecek bir memur-aydın tipinin oluşumuna da işaret etmektedir. İlber Ortaylı, 19. yüzyıl Babıali bürokrasisinin, dönemin koşulları içinde Osmanlı aydınının yetişmesinde oynadığı rolü şu cümlelerle yorumlamaktadır:

> Babıali bürokratıyla 19. yüzyılın Osmanlı aydını özdeştir. Çünkü yaşadığı dünyaya ve ortama başkaldıran; başkaldırmasa bile onu yargılayan, ölçüp tartan okuryazar adam 19. yüzyıl Babıali çevresinin ürünüdür. Gerçi okuryazar adam her zaman her yerde vardır; ama o adam konumunun bilincine varıp, çevresi ve dünyayla hesaplaşmaya başladığı ve böyle bir hesaplaşma görevini yükümlendiği zaman, modern aydın doğmuş demektir. Osmanlı aydını, düşüncesiyle, tavrıyla politik muhalefetiyle Babıali kalemlerinde doğdu.[4]

19. yüzyılın son çeyreğinde Cağaloğlu semti Babıali bürokrasisinin yenilenme, büyüme ve mekânsal yayılımına eşlik eden bir basın-yayın kümelenmesine de belirgin bir biçimde ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Yeni siyasal ve toplumsal kurumların oluşumuyla gerçekleşen mekânsal değişim; köken itibarıyla sadrazamın yaşadığı ve hükûmet işlerini yürüttüğü binanın adı olan, 1850'lerden itibaren Avrupalılar tarafından "Osmanlı hükûmeti" anlamında kullanılan Babıali kelimesinin 19. yüzyılın sonlarına doğru bir semt ismine dönüşmesini sağlamıştır. Bu tarihlerden itibaren "Babıali" kelimesi artık "hükûmet merkezi" ile birlikte basın-yayın etkinlik ve ürünlerinin oluşturduğu zeminde "başkentin kamuoyu merkezi" anlamını da kazanmaya başlamıştır.[5] Şerif Mardin'e göre, 1860'larda Şinasi ve Namık Kemal gibi isimlerin öncülük ettiği gazetecilik çalışmaları 1880'lerde oluşan fikrî ve edebî kamuoyunun temellerini atmıştır.[6] 19. yüzyılın son çeyreğinde matbaaların sayısı artmış, yeni kitap basımında geçmişe göre önemli bir atılım gerçekleştirilmiş[7], kitabevlerinin sayısı artmış[8], yayınlanan gazeteler sınırlı noktaların öte-

---

4 İlber Ortaylı, *İstanbul'dan Sayfalar*, 9. Baskı, İstanbul, Alkım Yayınları, 2007, s. 91.

5 Hilmi Yavuz, *Özel Hayattan Küreselleşmeye*, İstanbul, Boyut Kitapları, 2001, s. 56.

6 Şerif Mardin, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, 4. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994, s. 16-17.

7 Kemal Karpat, *İslam'ın Siyasallaşması*, 4. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 246.

8 Ali Birinci, *Tarihin Gölgesinde*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001, s. 267.

sinde şehirde dolaşan müvezzilerle satılabilecek[9] konuma gelmiştir.

1890'lardan itibaren *Tercüman-ı Hakikat*, *İkdam* ve *Sabah* gazeteleri başta olmak üzere gazetelerin satış rakamları artmış, gazetelerin içerikleri İstanbul halkı tarafından geçmişe göre daha fazla bilinir hâle gelmiştir. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle adeta bir yayın patlaması yaşanmış, yeni çıkan gazete ve dergiler mevcut okuryazar tabakanın potansiyelini açığa çıkarmıştır. Özellikle 1908-1913 arasındaki ilk dönem, kurulmasına izin verilen siyasi partilerin mücadeleleri bağlamında gazeteciliğin önemini artırmıştır. Çoğu İstanbul'da faaliyet gösteren yeni gazete ve dergilerin idare merkezleri Babıali Caddesi ve çevresinde kurulmuştur.[10] Fakat Balkan Savaşı ile başlayan, I. Dünya Savaşı, Mütareke ve Millî Mücadele dönemleriyle devam eden zorlu süreç hayatın her alanında olduğu gibi basında da ciddi bir gerilemeyi beraberinde getirmiştir. Millî Mücadele'nin başarıyla sonuçlandırılması ve 1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra başbakanlık ve bakanlıkların yeni başkent Ankara'ya taşınması Babıali kavramının hükûmet merkezi anlamını ortadan kaldırmış, bu kavram artık sadece ülkenin basın-yayın merkezini ifade eder biçimde kullanılmaya başlamıştır. Ankara'nın başkentliği devralmasıyla birlikte devlet kurumları bu şehre taşınırken, Ankara'da yeni gazeteler kurulmuş ancak İstanbul'da yayımlanan gazeteler büyük çoğunlukla İstanbul'da faaliyet göstermeye devam etmiştir. Bu tercihte şüphesiz İstanbul'un başkentliği kaybetmiş olmasına rağmen ülkenin nüfus, ekonomi, eğitim kurumları, toplumsal ve kültürel yapı bakımından en büyük ve gelişmiş şehir olmasının önemli payı bulunmaktadır. 1923'ten sonraki süreçte, bu tarihe kadar hükûmet merkezi olan Babıali binası, İstanbul Valiliği olarak hizmet vermeye başlamış, Babıali gazeteciliğinin en önemli haber kaynaklarından biri olmayı sürdürmüştür. Artık sadece "İstanbul gazeteciliği" ile özdeşleşmiş hâle gelen Babıali kavramı ise 1990'ların ortalarına kadar basın-yayın çevresini tanımlayan bir ifade olarak geçerliliğini korumuştur. Babıali gazeteciliği, 1923 sonrasında aynı çevrede geçen 70 yıllık dönemde de Türkiye'nin geçirdiği siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel değişim süreçlerinden etkilenerek

---

9 Orhan Koloğlu, *Bir Zamanlar Babıali*, İstanbul, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1998, s. 84.

10 Orhan Koloğlu, *1908 Basın Patlaması*, İstanbul, Bas-Haş Yayınları, 2005, s. 17-25.

yoluna devam etmiştir. Siyasal, ekonomik ve sosyal koşullara bağlı olarak tek parti döneminde Babıali gazetelerinin satış rakamları düşük seyretmiş, İstanbul dışındaki şehirlere ulaşımında sorunlar yaşanmıştır. Gazetelerin toplam satış rakamı ilk defa 1946'da 100 binin üzerine çıkmış, çok partili dönemin siyasal mücadele atmosferinin de etkisiyle 1950'de 300 bine yükselmiştir.[11]

1946 sonrasında gelişen siyasal, ekonomik ve toplumsal hareketlenme yeni gazetelerin doğuşuna imkân veren bir zemini oluşturmuştur. Bu çerçevede, 1948'de *Hürriyet*, 1950'de *Milliyet*, 1952'de *Dünya* gazeteleri kurulmuş ve Babıali çevresinde yerleşmiştir. Aynı dönemde 1949'da kurulan *Yeni İstanbul* ve 1955'te kurulan *Tercüman* gazeteleri de 1961 yılıyla birlikte Babıali'ye taşınmışlardır. 1960'lı yıllar Babıali gazeteciliği için yeni bir aşama olmuştur. Gazetelerin toplam tirajları 1965'te 1 milyon 400 bini, 1970'te ise 2 milyonu bulmuştur.[12] Bu yükseliş çok sayıda faktörün bir araya gelişiyle gerçekleşmiştir: 1940'ların ikinci yarısından itibaren ülkedeki karayolları ağının genişletilmesi gazetelerin farklı şehirlere ulaşımı ve dağıtım imkânlarını artırmış, yenilenen matbaa makineleriyle bazı gazeteler baskı kapasite ve kalitelerini yükseltmiş, ekonomik büyüme, şehirleşme ve yüksek eğitim gören insan sayısının artması gazetelerin okuyucu potansiyelini büyütmüştür. Bütün bu gelişmelerin sonucunda gazetecilik, dergicilik ve kitapçılık faaliyetleri önceki dönemlere göre güçlenmiş, Babıali gazetelerinin çalışan sayısı artmıştır.

1960'lardan 1980'lere uzanan süreçte, kuruluşları Osmanlı'nın son yıllarına ve Tek Parti Dönemi'ne dayanan bazı gazeteler kapanırken, *Hürriyet*, *Günaydın*, *Tercüman*, *Milliyet* gazetelerinin öne çıkışı gerçekleşmiştir. Sağladıkları tiraj istikrarıyla ekonomik güç biriktiren bu gazeteler, haber ajansı, dergi ve kitap yayıncılığı gibi yeni alanlarda faaliyet göstermeye başlamıştır. 1970'lerle birlikte yaşanan ideolojik mücadele ortamı bir yandan da belirli bir dünya görüşünün, siyasi partinin veya grubun söylemlerini seslendiren gazetelerin sayısının artmasına sebep olmuştur. Bu tür gazetelerin

---

[11] Orhan Koloğlu, *Türk Basını: Kuvayi Milliyeden Günümüze*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993, s. 116-117.

[12] Michael Kuyucu, *Türkiye'de Medya Ekonomisi*, İstanbul, Esen Kitap, 2012, s. 55.

çoğunun tirajları düşük olsa da ülke gündemini belirlemede zaman zaman etkili olabilmişlerdir.

1980'li yıllar, 24 Ocak kararları ve 12 Eylül askerî müdahalesinin meydana getirdiği yeni siyasal ve ekonomik koşulların etkisiyle basındaki sahiplik yapısının değişimini getirmiştir. 1979 yılının sonlarında *Milliyet* gazetesinin iş adamı Aydın Doğan tarafından satın alınması basın sermayesindeki değişimin işaret fişeği olarak görülmektedir. Askerî yönetim altında geçen üç yıllık dönemde gazeteler siyasi haberlerden uzak durmak zorunda kalmış, magazin, polis-adliye ve spor haberciliği öne çıkmıştır. Bu atmosfer içinde *Günaydın*'ın sahibi Haldun Simavi *Tan* gazetesini, *Tercüman*'ın sahibi Kemal Ilıcak *Bulvar* gazetesini kurmuşlardır. İş adamları Ömer Çavuşoğlu ve Ahmet Kozanoğlu'nun 1982'de ortak olarak kurduğu *Güneş* gazetesi yaptığı transferler ve maaş politikalarıyla Babıali gazeteciliğini etkilemiştir. *Güneş* gazetesi kuruluşunun üzerinden iki yıl geçmeden bir başka iş adamı Mehmet Ali Yılmaz tarafından satın alınmıştır. 1980'lerin ikinci yarısında Kıbrıs kökenli iş adamı Asil Nadir'in Haldun Simavi grubu ile birlikte *Güneş* gazetesi ve Ercan Arıklı'ya ait dergi ve yayınevi grubunu satın alması Babıali gazeteciliğinin yapısal değişiminde en önemli dönüm noktalarından biri olarak görülmektedir. 1990'lara yaklaşırken Babıali gazeteciliğinde sahiplik yapısının değişimi ile birlikte mekânsal değişim sürecinin tetiklendiği görülmektedir. İstanbul'un belediye başkanlığını yürütmekte olan Bedrettin Dalan'ın Tarihî Yarımada'yı sanayisizleştirme projesi çerçevesinde gazeteler de sanayi kuruluşu olarak kabul edilip, şehrin batı bölgesinde ucuz fiyatlarla verilecek arsalara taşınmaya teşvik edilmiştir. Gazeteler açısından arsaların ucuzluğu ile birlikte havaalanına yakınlığı ve geniş arazi içinde bütün birimlerin bir araya toplanması önemli unsurlar olmuştur. 1985'te Mecidiyeköy'de kurulan *Sabah* gazetesinin 1990'da Sefaköy'de "Medya Plaza" adı verilen komplekse yerleşmesiyle açılan yolda 1990'ların ortalarına doğru önce Babıali'nin önde gelen gazeteleri *Hürriyet* ve *Milliyet*, daha sonra *Dünya* ve *Türkiye* gazeteleri Yenibosna'dan Bağcılar'a uzanan hatta inşa edilen plaza tipi binalara taşınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İLETİŞİM VE MEKÂN İLİŞKİSİ İÇİNDE İSTANBUL GAZETECİLİĞİ

"İletişim" kelimesinin kökeni Latince halk/topluluk karşılığında kullanılan "communis'"e dayanır. Batı Avrupa dillerinde bu kelimeden türetilen "communication" bilgi, düşünce ve duyguların paylaşılması anlamına gelecek biçimde kullanıma girmiştir. Türkçede 1980'lere kadar "haberleşme" kelimesi kullanılmış bu tarihlerden sonra "iletişim" kelimesi önce akademik zeminde sonra da gündelik dilde yavaş yavaş "haberleşme"nin yerini almıştır. Bu gelişmeler 20. yüzyılda "iletişim" kavramının bir teorik alan olarak sosyoloji, psikoloji ve tarihten yararlanarak inşa edilmesine işaret etmekle birlikte "iletişim"in tarihi insanlık tarihiyle özdeş olarak görülebilir.[1] İletişim insanlık tarihi içinde insanın bütün etkinlikleri içinde izlenmesi ve araştırılması doğal bir faaliyet ve çabadır. İnsanın yeryüzü macerası zihin kapasitesine kazandırdığı işlerlik sayesinde diğer canlılardan farklı şekilde gerçekleşmiştir. "Hayatta kalma" ve "yaşama tutunma" gayreti insanın diğer canlılarla paylaştığı bir özelliktir. Ancak insan yaşama tutunmanın ötesinde etkinliklerde bulunmasıyla diğer canlılardan farklı bir konuma yerleşir. İnsan, hayatı sadece yaşamakla kalmaz, aynı zamanda onun bilincini de taşır. İnsan, öğrenir, bilinci sayesinde adlandırmalar ve tanımlamalar yapar, hayatında yer vereceği unsurları seçer, düzenler ve bunlarla ilgili kararlara varır. İnsan sadece biyolojik anlamda yaşamaz, kavram inşa eden bir varlıktır. Etrafındaki somut görüntüler ve davranışlar üzerinden soyutlamalar gerçekleştirir. Bireyin sahip olduğu ve geliştirdiği özellikler iletişim ve toplumsallaşma ile genişlik kazanır. İletişim ve toplumsallaşma bireyin içinde yaşadığı toplumun dilini ve ahlak sistemini öğrenmesine yardımcı olur. Bir topluluk olarak birlikte yaşayan insanların birbirleriyle anlaşabilmesi için ortak bir dile ve değer ölçülerine ihtiyacı vardır. Birlikte yaşama olgusu de-

[1] Nurçay Türkoğlu, *Toplumsal İletişim*, 4. Baskı, İstanbul, Urban Kitap, 2010, s. 21.

vamlılık gösterdiğinde dilin geliştirilmesi kaçınılmazdır. İnsanın taşıdığı zihin kapasitesine dayanarak ürettiği sembol ve simgeler gittikçe dilin çerçevesini genişletir. Dille birlikte gelişen ahlak bilinci, başta iyilik-kötülük olmak üzere toplumsal hayatta karşılaşılan soru ve sorunlara ölçüler teklif edecek biçimde gelişmeye başlar.[2]

Bireyin toplumla iletişimi, sağladığı alış-veriş, dil ve ahlakla birlikte "kültür"ü de inşa eder, genişletir ve yeniler. Latince "colere" fiilinden türetilen "kültür" kavramı başta ekip biçmek ve yetiştirmek olmak üzere, düzenlemek, onarmak, inşa etmek, bakım ve özen göstermek gibi fiilleri de kapsayacak şekilde geniş bir çağrışım ve anlam zeminine sahip olmuştur. Kültür kavramı, insanın eli, emeği ve düşüncesiyle gerek soyut gerekse de somut planda insanlar tarafından üretilmiş her şeyi kapsamaktadır. Birey, doğumundan itibaren, önce en yakınlarının iletişim davranışlarını gözlemler ve hafızasına katar. Aile/ev ortamında yaşayıp gördükleri bireyin aile kültürü ile ilgili bir bilinç geliştirmesini sağlar. Cuche'ye göre insan ve çevresi karşılıklı bir etkileme potansiyeli bulunur: "Kültür insana yalnız çevresine uyma olanağı vermez. Çevreyi kendine, ihtiyaçlarına, amaçlarına uydurmayı sağlar; kültür doğanın dönüştürülmesini hazırlar."[3] Zamanın doğal ilerleyişiyle bireyin hayattaki rolleri, konumu değişir, öğrenme, bilgilenme, kendi bakış açısını geliştirme ve akan hayata kendi yorumunu katma süreçleri gelişir. Bireyin yaşına bağlı olarak hayatı değişirken bir yandan iletişim kurulan insan sayısı artar diğer yandan da bireyin etkinliklerde bulunduğu mekânlar farklılaşır ve çeşitlenir. Yeni iletişim deneyimleri bireye hem ait olunan toplumun duyuş, düşünüş ve değer birliğini öğrenme hem de kültürel zemine katkıda bulunma imkânı verir. Toplumsal hayatın akışı içinde "kültür" donmuş bir kalıplar bütünü değildir, mutlaka yeni dinamiklerle temas ederek değişir.[4]

---

2 Yılmaz Özakpınar, *Kültür ve Medeniyet Anlayışları ve Bir Medeniyet Teorisi*, 2. Baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1999, s. 13-14.

3 Denys Cuche, *Sosyal Bilimlerde Kültür Kavramı*, Çev: Turgut Arnas, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2013, s. 10-11.

4 Doğan Özlem, *Felsefe Yazıları*, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1993, s. 110-111.

İletişim ve Mekân

Modernleşmeye bağlı olarak yaşanan kentleşme süreçleri, eğitim, ulaşım, teknoloji ve ekonomik yapılarda yaşanan gelişmeler bireyin toplumsal örgütlenme içindeki yerinde önemli değişiklikleri doğurmuştur. Aile ve yakın çevre dışında biçimlenen eğitim ve çalışma ortamları bireyi sorumluluk, görev, iş bölümü, bulunulan alanın ürettiği kelime ve kavram kadrosu ile karşı karşıya getirir. Eğitim ve çalışma alanları, iş görme yöntemleri, kendine has değerleri ve mekânsal yapılarıyla bireyin bakış açısına ve zihin dünyasına etkide bulunur.[5]

İnsan ilişkilerinin ürettiği kültür yine insan eliyle ve tasarımıyla "mekân"da somutlaşır. Coğrafi alanın parçası hükmünde olan "yer"ler insan ve toplum düzeyinde gerçekleştirilen etkinlik ve katkılarla "mekân"a dönüşür. İnsan ilişkileri birbirinden farklı mekânlarda gelişir; birey içinde olduğu iletişim süreçleriyle öğrenir, kendi tasarım ve yorumlarıyla bulunduğu mekânlara katkı sunar. "İnsan, duyu, duygu ve düşünce dünyasını içeriden dışarıya taşırken bedensel imkânlarını, yani mekân sınırlarını aşan, değişik imkânları kullanabilen tek canlıdır. Yazı, resim ve rakam, müzik ya da geometrik şekiller; tüm bunlar, insanın duyu, duygu ve düşünce dünyasını dışarıya taşırken kullandığı mekânı genişletici aletlerdir."[6]

Mekân kelimesi Arapça "olmak" anlamında kullanılan "kevn" mastarından türetilmiştir. "Tekvin", "tekevvün" ve "temekkün" gibi olmakla ilgili kelimelerle aynı kökten gelmektedir. Aynı zamanda "oluşun meydana geldiği yer" anlamında kullanılmaktadır. Mekân kelimesi Kur'an'da birçok kez geçmekte ve gündelik dildeki anlamıyla "nesnelerin veya kişilerin bulunduğu yer"i işaret edecek çerçevede anlaşılmaktadır.[7]

Mekân kavramı tarihsel süreç içinde farklı disiplinlerin kavramsal çerçeveleri içine girmiştir. Türkçede "mekân" deyince, yer,

---

5 Ünsal Oskay, *İletişimin ABC'si*, 5. Baskı, İstanbul, Der Yayınları, 2007, s. 1-2.

6 İhsan Fazlıoğlu, *Kendini Aramak*, İstanbul, Papersense Yayınları, 2014, s. 42.

7 İlhan Kutluer, "Mekân", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 28, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, s. 550-551.

mahal, durulan-oturulan yer, mesken, ikametgâh gibi kelimeler akla gelmekte, bununla birlikte belli bir insan grubunun tercih ettiği sosyalleşme ortamı anlamında da kullanılabilmektedir. İngilizcede mekânın karşılığı olarak en yaygın kullanılan kelimeler "space" ve "place" olmakla birlikte, "location" ve "environment" kelimeleri de yakın anlamlı kelimeler olarak gösterilebilir. Mekân kavramı; boşluk, yer, konum, çevre, ortam, muhit, mahal gibi alternatiflerle çeşitli disiplinlere ait terminolojilere ve toplumsal kültüre dâhil olmuştur. Mekân kavramı dünden bugüne birbirinden farklı bilimsel disiplinlerin konusu olmuştur. "Coğrafya", "felsefe" ve "mimarlık" ile başlayan bu ilgi 19. yüzyıldan itibaren "Sosyoloji" ve "Şehir Planlama" alanları için de bir tartışma ve analiz konusu olagelmiştir.[8] Lefebvre, mekân kavramının çok boyutlu yapısını şöyle açıklar: "Mekân kavramı zihinsel olanla kültürel olanı, toplumsalla tarihseli birbirine bağlar. Karmaşık bir süreç oluşturur: (yeni, meçhul mekânların, kıtaların ya da evrenin) keşfi; (her topluma özgü mekânsal örgütlenmenin) üretimi; (yapıtların: manzaranın, anıtsallığı ve dekoruyla birlikte şehrin) yaratılması."[9]

Şüphesiz mekânın oluşumu yapı ve mimarinin meselesi olduğu kadar dünya görüşü, insan ilişkilerinin organizasyonu ve yaşama kültürü meselesidir. Bir aile için ev mekânında yaşanan duygular ve üretilen düşünceler o evi yuvaya dönüştürürken, bir toplum için de bir toprak parçası yine zaman içinde üretilen ortak hafıza ve kimlik bilinci ile ortak bir vatana/ülkeye dönüşür. Mekânları var kılan, gözümüzün önünde fiziksel bir yapı olarak geliştiren şey insanın kültürü ve ihtiyaçlarıdır. Mekânın bir sınırı vardır. Bu sınırlılık durumu mekânın insanın zihninde bir iç-dış algısı oluşturmasına kaynaklık eder. Bektaş'a göre, var olduğumuz yerde sahip olduğumuz mekân algısı beş duyuyla gerçekleştirilen ilişkilerle yakından ilgilidir:

> Bulunduğumuz yeri, çevremizdekilerle kendi bedenimizin birbirlerine göre konumları olarak algılıyoruz. Bu algılamanın fiziksel yanı beş duyumuza bağlı olarak gerçekleşiyor. Her bir duyumuz kendi özellikleri, yetenekleri, veri değerlendirişiyle algılıyor olduğumuz yeri. Hepsi birlikte olsalar da yetmiyorlar,

---

8 İ. Emre Işık, "Mekân ve Toplum", *Özneler, Durumlar ve Mekânlar* içinde, Haz: İ. Emre Işık, Yıldırım Şentürk, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2009, s. 22.

9 Henri Lefebvre, *Mekânın Üretimi*, Çev: Işık Ergüden, 2. Baskı, İstanbul, Sel Yayıncılık, 2014, s. 25.

> bütünü tam tanımlamaya. İç duyumlarımızın da katılması gerekiyor işe (iç duyularımız deyince, bütün yetişme koşullarımızın, o güne dek bütün algılamalarımızın, kayıtlarımızın-hepsinin katıldığı duyular bunlar). Gene de -eksik de olsa- en kolay görme duyumuzla tanımlıyoruz olduğumuz yeri.[10]

Mekânların fiziksel özellikleriyle kültürel özellikleri birbirini etkileyerek varlık kazanır. Mekânın fiziksel yapılanmasında kullanılan malzemeler geleneksel ve modern dönemde birbirinden farklılık gösterebilmiştir. Yapı inşa ederken kullanılan malzemenin türü, coğrafi konumdan, iklim koşullarından ve malzeme türünün ekonomik bakımdan elde edilebilirliğinden etkilenmiştir. Bir mekânın iç tasarımı da ihtiyaçlar ve yaşama kültürüne bağlı olarak uygulamaya dökülür. Toplumların mekânsal organizasyonunda temel birim evdir. İster tek başına ister aile olarak yaşansın, evin sınırları içinde yaşayanlar için burası bir özel alandır. Evin kendi içinde bir düzeni ve bu düzene dayalı olarak belirli parçalara bölünmesi söz konusudur. Evin ortak alanları ve odaları fonksiyonlarına ve yaşayanların ihtiyaçlarına göre tanımlanır ve ayrılır. Aynı evi paylaşanların ortak bir aidiyet bilinci oluşur. Birlikte yaşananlar sayesinde içeridekilerin arasında dışarıdakilerin asla bütün boyutlarıyla kavrayamayacakları bağlar gelişir. Ev mekânını paylaşan aile bireylerine özel bir ortak bellek inşa edilir. Aynı mekânı paylaşanlarda insanın en temel ihtiyaçlarından olan güvenlik duygusu gelişir. İnsanın varlık bilincini sağlamlaştıran güven duygusu ilişkilerin istikrarlı bir şekilde sürdürülmesine ve derinleştirilebilmesine imkân sağlar.

Ev mekânından başlayarak bir halkalanma mantığı içinde daha geniş toplumsal ilişkiler ağına temas edilir. İnsan, özel mekânlardan toplumsal mekânlara, konuşarak, dinleyerek, gözlemleyerek, öğrendiklerinin üzerinde yeniden düşünerek katılır. Mekânlar insan etkinliklerinin sahnesidir. Bir yer orada yapılan etkinliklerle anlamlandırılır, biçimlendirilir ve orada mekânın belleği oluşur. Mekânı paylaşmak insan ilişkilerinin gelişmesine, ayrıntıların üretilmesine yol açar. Her yeni mekân, getirdiği yeni bilgi, düşünce ve deneyimlerle geçmiş yaşantılar arasında kıyaslama yapma imkânı sunar. İnşa edilen mekânların çeşitlenmesi ve genişlemesi sonucunda şehir mekânı oluşur.[11] Eğer mekân kavramını şehir ölçeğinde

---

[10] Cengiz Bektaş, *Yaşama Kültürü*, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2003, s. 179.

[11] Köksal Alver, *Steril Hayatlar*, 2. Baskı, Ankara, Hece Yayınları, 2010, s. 22.

düşünecek olursak, geleneksel dünyanın mekânsal organizasyonu ile sanayileşme sonrası dünyanın mekânsal organizasyonu arasında önemli farklılıklar bulunduğu açıktır. Şehirlerin yapısı ekonomik ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak değişmiştir. Ekonomik ve teknolojik gelişmeler üretim ilişkilerini değiştirmiş, bunun sonucunda kırsal bölgelerden şehirlere göçler gerçekleşmiştir. Tarım toplumu yapısı içinde çalışan insanlar şehirlerde kurulan fabrikaların işçisi olmuştur. Göçlerle büyüyen şehirlerin iskân alanları genişlemiş, ev mimarisinde farklılaşma yaşanmıştır. Ev mimarisi müstakil yapılardan apartman yapılarına doğru evrilmiştir. Teknolojik gelişmeler ulaşımı kolaylaştırmış, kara ulaşımı önce demiryolları sonra da otomobillerin ortaya çıkışıyla karayolları alternatiflerini geliştirmiştir. Ulaşımın gelişmesi hem bir ülkeyi paylaşan toplumun coğrafi ve mekânsal uzaklık algısını değiştirmiştir hem de iletişim imkânlarını artırmıştır. Posta ulaşımı hızlanmış, telgraf devreye girmiş, yaşanan bu gelişmeler adeta dünyayı küçülterek farklı uzaklıklardaki mekânları birbirine yaklaştırmıştır. Sanayileşme sonrasının şehir yapılanması, ekonomik, teknolojik, siyasal ve kültürel değişimlere göre şekillenmiştir. Bugünkü şehirlerin mekânsal organizasyonu iki yüz yıl önceki şehirlere göre önemli farklılıkları içermektedir. Temel birim olan evle birlikte temel ihtiyaçların karşılandığı yerler de farklılaşabilmiş, bazılarına alternatif yapılar ortaya çıkmıştır. Bakkal, kasap, manav, fırın, berber, terzi, eczane, market gibi mekânlar ya bilinen sokak/mahalle/semt düzeni içinde yerleşiktir ya da toplu konut mantığı içinde gelişen site yapılarında belli bir alanda veya binada toplanmış durumdadır. Türk toplumu açısından geleneksel şehir düzeninde cami ile birlikte merkezî bir rolü bulunan çarşı yapılanması günümüzün mekânsal organizasyonunda devam etmekle birlikte artık işlevlerini alışveriş merkezi adı verilen geniş alana yayılmış çok katlı yapılarla paylaşmaktadır. Modern şehir yapısı, sosyalleşme mekânlarını hem çeşitlendirmiş hem de nüfus yoğunluğuna bağlı olarak sayılarını artırmıştır. Kahvehane, kafe, lokanta, çay bahçesi, sinema gibi ara kurumlar toplumun iş dışı zamanlarının değerlendirildiği mekânlardır. Bazıları geleneksel dünyanın içinde doğmuş bazıları da sanayileşme sonrası dünyada ortaya çıkmıştır. Şehirlerin mekânsal organizasyonunda birincil ve ikincil türleriyle toplumsal mekânlar önemli bir yer tutarken, devletin yapılanması temsil eden yerel birimler de kendilerine ait bina ve mekânlarla şeh-

re dâhil olurlar. Valilik, adliye, emniyet, hastane, millî eğitime bağlı okullar ve üniversiteler gördükleri toplumsal işlevler çerçevesinde şehir hayatının önemli kurumları olarak faaliyet gösterirler. Şehirlerin coğrafi konum ve kapasitesine göre ulaşım hizmetleri tren garı, otogar, havaalanı mekânlarıyla yürütülür. Bazı toplumsal mekânların çevrelerinde onlarla ilişkili olan başka toplumsal mekânlar da varlık bulur. Şehir manzarası içinde okullar, kütüphane ve kırtasiyelerle, hastaneler eczanelerle, adliyeler avukatlık bürolarıyla yakın mesafe ilişkisi kurar ve iş görürler. Bir toplumun üyeleri tarafından ortaklaşa kullanılan mekânların çoğunda kendine has davranış kalıpları hâkimdir ve katılanlardan buna uymaları beklenir. Örneğin hastane, sinema, tiyatro gibi mekânlarda sessizlik istenirken, stadyum, konser salonu gibi mekânlarda insanların sesiyle katılımı adeta o mekânda bulunmanın bir gereği olarak algılanır. Birçok mekân iç tasarımıyla ve eşyaların kullanımıyla mesleğin özelliklerini yansıtır. Mekânla temas edenler sadece sözlü iletişimle değil, mekânsal tasarımın görüntüsüyle de muhatap olurlar.

Bireyin birbirinden farklı mekânlarda sosyalleşerek kurduğu ilişkiler yaşantıların yoğunluğuna bağlı olarak ayrıntılar üretebilir ve derinleşme sağlayabilir. Bir şehrin parçalarını oluşturan mahalle ve semtlerin isimleri çoğu zaman bu sıkı ilişkilerin sonucunda ortaya çıkmıştır. İstanbul'da Talimhane, Nişantaşı, Okmeydanı gibi semt isimleri buraların askerî etkinliklerin alanı olmasıyla bağlantılıyken, Unkapanı, Yağkapanı gibi semt isimleri de bu alanlardaki ekonomik etkinliklerden kaynaklanır. Sanayileşme öncesindeki İstanbul şehir alanı bugünküne göre çok küçüktür. 5800 hektarlık bir araziyi işgal etmektedir.[12] Bu yerleşim çerçevesi içinde özellikle Tarihî Yarımada'da küçük ve birbiriyle iç içe geçmiş alanlarda çok sayıda farklı semt ismine rastlamak mümkündür. Bir cadde ve onu kesen birkaç sokağın kapladığı küçük alanın şehir tarihi içinde özel bir isme sahip olması oradaki yüz yüze iletişimin yoğunluğu ve derinliğiyle ilgilidir.

[12] Doğan Kuban, *Sanat, Mimarlık, Toplum Kültürü Üzerine Makaleler,* İstanbul, Boyut Yayınları, 2016, s. 97.

Bir İdari/Ekonomik/Kültürel Merkez Olarak İstanbul

Bu bölümde uzun tarihi boyunca dünyanın en önemli şehirlerden biri olma özelliğini koruyan İstanbul'un 1453'te Türklerin eline geçtikten sonraki mekânsal gelişimi ele alınmıştır. Bilindiği gibi İstanbul dünyanın en eski şehirlerden biridir. Şehir uzun tarihi içinde önemli roller üstlenmiştir. 330 yılından itibaren sırasıyla, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu'na başkentlik yapmıştır. İstanbul, 350-600 yılları arasında Doğu Roma'nın merkezi olarak önemli bir yükselişi yaşamıştır. Sonrasında Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki topraklarını kaybedince durgunluğa girmiştir. Bizans Batı'da ve Anadolu'da elde kalan topraklarla yeni bir düzen oluşturduktan sonra 800-1150 yılları arasında ikinci bir büyüme dönemini yaşamıştır. Karadeniz ile Akdeniz arasında ticaretin bir geçiş noktası olan İstanbul, tarihî süreçte bunun yararlarını görmüştür. İstanbul merkezli siyasi gücün arttığı dönemlerde ekonomik güç de gelişme göstermiştir.

12. yüzyılın ortalarından itibaren ise önce Türklerin Anadolu'daki varlığı ve yayılışı sonra da Latin istilası Bizans'ın topraklarını kaybetmesine, ekonomik, siyasal ve sosyal açıdan erimesine yol açmıştır. Bu şartlar içinde İstanbul, Türkler tarafından fethedildiği 1453'e doğru giderken çevresiyle bağlantıları zayıflamış bir şehir hâline gelmiştir. Şehrin nüfusu 50 binin altına düşmüştür. Fetihten sonra İstanbul, Osmanlı Devleti'nin başkentliğini Edirne'den devralmış ve şehrin nüfusunu artırmak için çalışmalar yapılmıştır. Bu amaca dayalı olarak, ekonomik hayatı canlandırmak için bir dizi imar faaliyeti uygulamaya konulmuştur. Çarşı, han, kervansaray, bedesten, mumhane, saraçhane ve binlerce dükkânın inşa edilmesini öngören bu imar faaliyeti, İstanbul'un nüfusunu 15. yüzyılın son çeyreğine girerken en az iki katına yükseltmiştir.[13] Osmanlı İstanbul'unda ilk nüfus sayımı II. Mehmed'in emriyle 1477'de yapılmış-

[13] Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi,* 4. Baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2005, s. 319-324.

DİZİN

A

Abbas Parmaksızoğlu 80
Abdi İpekçi 14, 62, 83, 158, 177
Abdülbaki Gölpınarlı 87
Abdülkadir Karataş 211, 212, 217, 224, 228, 247, 248, 250, 258, 259
Adliye 42, 44, 49, 50, 71, 75, 205
Adliye Muhabiri 61
Ahmed Cemaleddin Saraçoğlu 72
Ahmed Emin Yalman 93
Ahmed İhsan 18, 72
Ahmed Rasim 72
Ahmet Hamdi Tanpınar 78, 79
Ahmet Kozanoğlu 22, 161, 163, 177, 203, 233
Ahmet Mithat Efendi 55, 56, 57
Ahmet Özal 179
Ahmet Tüzün 219, 220, 222, 234, 243, 244, 246
Ahmet Yabuloğlu 210, 220, 222, 235, 236, 247, 256
Ajans 68, 75, 158, 162
Akgün Tekin 82, 165, 166
Aksaray 14, 31, 36, 46
Akşam 59, 67, 91, 134, 137, 149, 151, 152, 154, 155, 181, 185, 191, 192, 208, 258
Ali İhsan Karacan 137
Altemur Kılıç 63, 161, 202
Anadolu Ajansı 64, 69, 195, 224
Ankara 20, 38, 48, 55, 56, 64, 65, 67, 73, 75, 77, 84, 85, 133, 134, 137, 138, 149, 151, 155, 161, 173, 186, 201, 215, 242, 243, 269
Ankara Caddesi 55, 65, 73
Ankara Palas 77
Asım Us 135, 191
Asil Nadir 22, 84, 164, 165-168, 177, 182, 204
Ateş 181
Atıf Saka 80
Atilla Tokatlı 92
Attila İlhan 74
Avlonyalı Ferit Paşa 18
Avrupa 17, 23, 31, 33, 34, 35, 37, 42, 43, 44, 46, 47, 51, 57, 69, 88, 115, 117-119, 121, 125, 136, 152, 153, 162, 187, 205
Aydın Boysan 206
Aydın Doğan 22, 158, 159, 160, 161, 170, 172, 176-180, 183, 185, 186, 195, 203, 207, 258
Aydın Öztürk 174
Azapkapı 32, 35, 36
Azize Bergin 63, 87, 144

B

Babıali 13, 18-22, 34, 37-39, 41-51, 53-73, 75-82, 84-92, 145, 151-154, 158-162, 164, 167, 168, 188, 201-205, 207-209, 211, 215, 217, 219, 220, 222-229, 231-236, 238, 250, 252, 260, 269, 271-277
Babıali Caddesi 18, 20, 38, 47-50, 53-56, 58-60, 64, 66-68, 70, 76, 145, 201, 202, 215, 229, 232, 274
Babıali Gazeteciliği 45, 57, 64, 70, 201, 228
Bağcılar 13, 14, 22, 177, 205, 207, 210, 216, 235, 253, 254, 256, 258, 259, 270, 276, 277
Bakırköy 15, 37, 205
Basın 14, 38, 50, 51, 54, 61, 64, 69, 143, 158, 172, 184, 186, 189, 192, 195, 205, 208, 226, 236, 253, 254, 275, 277
Başkurt Okaygün 166, 168
Bedii Faik 85, 86, 146, 150

Bedrettin Dalan 22, 209, 270
Behçet Necatigil 90
Bekir Kutmangil 167
Beşiktaş 34, 203, 259
Beyoğlu 15, 32, 34-36, 47, 49, 50, 57, 62, 88, 92, 153, 233, 273
Beyoğlu muhabiri 62
Bilgisayar 241, 244, 245
Bugün 72, 77, 142, 174, 175, 181, 183
Bulvar 22, 203
Burhan Arpad 59, 207
Burhanettin Ali Sadettin 77
Burunsuz Tevfik 77, 89
Bülent Akkurt 89

C

Cafer Yarkent 144
Cağaloğlu 14, 19, 39, 44, 47- 50, 52, 53, 57, 58, 64, 65, 68, 69, 78, 79, 82, 85, 87, 88, 92, 201, 205, 207, 209, 213, 215, 222, 223, 233, 236, 253, 259, 270
Canan Barlas 205
Can Ataklı 83
Can Kozanoğlu 232, 237, 257
Cankurtaran 34, 50
Cavit Çağlar 175
Celalettin Kafesoğlu 211, 230, 231, 235, 245, 258
Celal Nuri İleri 191
Cemal Süreya 87
Cem Uzan 179
Cengiz Alpman 90
Cengiz Bektaş 27
Ceride-i Havadis 52, 57, 146, 187, 188
Cihat Baban 137, 147
Cihat İmer 66
Cumhuriyet 11, 14, 20, 38, 48, 56, 59, 63, 65, 67, 69, 73, 80, 89, 92, 133-135, 138, 141, 142, 146, 151, 154, 156, 157, 167, 180, 183, 186, 191, 195, 201, 215

Ç

Çetin Altan 85, 86, 161, 174
Çetin Emeç 149, 225

D

Dağıtım 185, 186
Daktilo 242
David Samanon 68
Demirtaş Ceyhun 81
Dergi 14, 17, 18, 21, 22, 38, 44, 49, 56, 66, 92, 133, 135, 140, 150, 151, 165, 172, 175, 177, 178, 180, 189, 190, 203, 206, 208, 257
Didem Demirkent 150
Dinç Bilgin 140, 143, 172, 173, 175, 180, 181, 183, 185, 186, 203, 237, 244
Divanyolu 14, 33, 34, 45, 71, 82, 201, 202, 207
Doğan Nadi 86, 151, 157
Dolmabahçe 34
Duygu Asena 68

E

Ebussuud Caddesi 55, 56, 65, 69, 73, 75
Ebuzziya Tevfik 53, 146
Edip Cansever 81, 87, 90, 92
Edirne 15, 30, 40, 243
ekonomik değişim 13, 71, 275
Eli Acıman 68
Elif Naci 89
Emin Çölaşan 168
Eminönü 13, 32-36, 45, 48-50, 57, 63, 64, 68, 70, 84, 207, 215
Emniyet 48, 60, 75, 76, 226
Engin Ardıç 68
Enver Gökçe 82
Enver Naci 90
Ercan Arıklı 22, 165, 174, 204
Ercüment Karacan 157-160, 176
Erkan Özmen 82
Ernest Hoffer 68
Erol Aksoy 169, 179

Erol Simavi 82, 90, 140, 150, 157, 167-169, 177, 218
Erol Tümertekin 65
Ersin Salman 162
Ertuğrul Özkök 156, 168
Esat Mahmut Karakurt 61
Ethem İzzet Benice 135

F

Fahreddin Kerim 77
Falih Rıfkı Atay 74, 78, 85, 138, 146, 150
Fanatik 178, 181, 250
Fatih 15, 16, 31, 40, 46, 253, 254, 260
Fatin Fuat 80
Fethi Naci 81, 87, 92
Fikret Adil 89
Fleet Street 77
Fotomaç 181, 250
Fuat Duyar 59, 77

G

Galata 32, 34-36, 46, 47, 57, 62-64, 68, 233, 270
Gameda 186
Garson Melkom 80
Gazete 58, 60, 65, 75, 83, 128, 133, 135, 140, 142, 143, 152, 163, 165, 173, 178, 179, 183, 186, 205, 208, 209, 211, 222, 225, 226, 230, 232, 233, 242, 245, 258, 259, 270, 278
Gazetecilik 13, 16, 58, 131, 140, 159-161, 168, 173, 178, 180, 181, 191, 213, 217, 225, 230, 239, 244, 251, 276
Gökhan Evliyaoğlu 153, 232
Günaydın 21, 22, 82-84, 90, 92, 140, 141, 157, 163-168, 173, 176, 180, 181, 183, 186, 192, 203
Güneri Cıvaoğlu 161, 162, 163, 174, 233
Güneş 22, 161-163, 165, 174, 182, 204, 233
Güneşli 14, 177, 205, 213, 237

H

Haber 49, 57, 60, 69, 140, 215, 220-223, 239, 249
Haber Ajansları 49, 223
Haber Kaynakları 220
haberleşme 23, 132, 133, 144
Habib Edip Törehan 152, 153
Hadika 53, 146
Haldun Simavi 22, 82, 84, 90, 140, 141, 157, 164-167, 173, 177, 204
Halil Lütfi Dördüncü 149
Haluk Şahin 205, 254, 255
Harbiye 34, 47
Hasan Cemal 142, 174
Hikmet Feridun Es 77
Hilmi Kitabevi 67, 86
Hilmi Yavuz 87
Hocapaşa 34, 64
Hükûmet 18-20, 38, 39, 41, 43, 46, 48, 51, 56, 58, 73, 75, 76, 132, 134, 135, 139, 201, 215
Hür Dağıtım 186
Hürriyet 21, 22, 59, 63, 64, 75, 90, 92, 137, 138, 140, 144, 150, 151, 154, 156, 163, 167-169, 173, 174, 176, 177, 178, 181, 183, 185, 186, 192, 195, 202, 205-207, 211, 216, 225, 233, 237, 240, 253
Hüseyin Cahit Yalçın 78, 192
Hüsnü Özyeğin 175

İ

İbrahim Hilmi 54, 66, 67, 86
İdris Küçükömer 90
İhsan Altınel 150
İhsan Kıraathanesi 50, 71, 76, 77, 78
İkbal Kıraathanesi 50, 78, 79, 80, 81
İkdam 20, 48, 54, 56, 58, 134, 151, 208
İkitelli 172, 205, 210, 213, 218, 221, 223, 224, 233, 236, 237, 249-251, 255, 257, 258, 270, 277
İlber Ortaylı 19
İletişim 16, 23, 25, 45, 131, 171, 228, 234, 241

İlhan Selçuk 89
İskender Özsoy 209, 210
İslam Çupi 86, 91
İsmail Sivri 87
İstanbul 13, 15-17, 20, 22, 29-39, 41, 45-52, 56-58, 60-65, 67, 68, 70, 73, 75, 76, 79, 80, 83, 84, 85, 88-92, 133, 134, 137-139, 144-147, 149, 151-153, 155, 161, 167, 169, 172, 173, 175, 176, 178, 186, 187, 189, 190, 192, 201, 204, 205, 207, 209, 212, 213, 215, 217, 220, 222, 223, 226, 227, 233, 239, 240, 243, 247, 252-260, 269-271, 275, 277
İstanbul Lisesi 48, 52, 79
İstanbul Lokantası 50, 88-91

J

Jak Hulli 68

K

Kahire 17
Kamil Turan 83, 90
Kapalıçarşı 33, 46, 49, 63, 205, 215
Karaköy 32, 35, 36, 46, 49, 57, 63, 65, 270
Kavalalı Mehmed Ali Paşa 17
Kayahan Özgül 201
Kazım Şinasi (Dersan) 149
Kazım Üzen 87
Kemal Ilıcak 22, 146, 157, 177
Kemal Karpat 19, 32
Kemal Kınacı 166
Kemal Sülker 89
Kemal Tahir 61
Kenan Hulusi Koray 61
Kenan Mortan 33
Kitap 14, 49
klişehane 49, 66
Konyalı Lokantası 50, 71, 84-86, 233
Köprülü Mehmed Paşa 40
Kumkapı 35

L

Liman 33, 49
Lokanta 71, 89
Lotarya 181

M

Mahmut Soydan 191
Mahmut Yesari 74
Malik Yolaç 152, 155
Malumat 56, 58, 151
Mario Began 68
Marmara Kıraathanesi 5, 16
Matbaa 18, 77, 212, 237
matbuat 55, 93
Mazlum Göknel 90
Mecidiyeköy 22, 173, 213, 253, 256-260, 277
Medya 13, 14, 22, 172, 175, 178, 181, 184, 206, 207, 215, 218-228, 234-239, 249-254, 260, 272-276
Medya Plaza 13, 22, 206, 215, 218-228, 234-239, 249-254, 260, 272-276
Mehmed Kemal 74
Mehmet Ali Ilıcak 185
Mehmet Ali Yılmaz 22, 163, 177, 204
Mehmet Emin Karamehmet 175, 176, 258
Mehmet Nuri Yardım 213, 224, 229, 259
Mehmet Sağnak 209, 221, 223, 231-233, 237, 243, 244, 246
Mehmet Yaşin 90
Mekân 25, 45, 234
Mekânsal Değişim 13, 16, 201, 253
Mekki Sait 77
Melih Yener 75
Meserret Kıraathanesi 50, 71, 73-76, 78, 81
Mesut Cemil 89
Meşrutiyet 20, 48, 49, 56, 65, 73, 133, 145, 146, 189-191, 269
Metin Münir 206
Meydan 49, 92, 154, 177, 181, 183, 186
meyhane 14, 70, 71, 88, 89, 226

Mihran Efendi 53, 148
Milliyet 21, 22, 63, 64, 83, 85, 92, 134, 138, 140, 151, 157-160, 163, 170, 176-178, 181, 183, 185, 186, 191, 192, 195, 202, 203, 207, 216, 233, 235, 253
Modernleşme 25, 38
Murat Kayahanlı 80
Mustafa Ragıp Esatlı 78
Mustafa Şekip 79, 89
Muzaffer Buyrukçu 81
Muzaffer Yüksel 86, 87
Mübeccel Kıray 213, 214
mücellithane 49, 65, 66
Mümtaz Faik Fenik 86

N

Nadir Nadi 151, 157, 167
Nail Güreli 63, 86
Namık Kemal 19, 53, 65, 257
Namık Sevik 158, 159
Nebizade Hamdi 151
Necip Fazıl 75, 86, 88
Necmi Tanyolaç 162
Nezih Demirkent 146, 150, 166, 207
Nimet Üyken 75, 80
Nişantaşı 29, 34, 254-257, 259
Nurettin Demirkol 158, 159
Nuyan Yiğit 63, 138, 166

O

Odhan Baykara 90
Okay Gönensin 68
Oktay Akbal 88
Orhan Birgit 80, 85, 150
Orhan Duru 208
Orhan Karaveli 87
Orhan Kemal 73, 74, 80-82, 233
Orhan Koloğlu 137, 154
Orhan Okay 86
Osman Cemal Kaygılı 61, 74, 79
Osmanlı 17-19, 21, 30-33, 36-40, 42-47, 50, 51, 53, 57, 58, 115, 133, 145, 146, 187, 188, 191, 201, 207
Osmanlı Devleti 30, 32, 38-40, 43, 47, 50, 51, 53, 145, 187, 188, 201
Osman Ulagay 68, 174

Ö

Ömer Çavuşoğlu 22, 161, 163, 177, 203, 233
Önder Küçükerman 33
Özcan Ertuna 169
Özdemir Asaf 87

P

pastane 50, 76, 88, 226, 230
Perihan Çakıroğlu 85
Pertevniyal Lisesi 48
Peyami Safa 85, 86, 89, 90
Pınar Hansoy 283
Posta 28, 59, 63, 149, 178, 181, 250
Promosyon 183, 184

R

Radikal 178, 181, 250
Rahmi Karaca 75
Rahmi Turan 83, 164-166, 168, 173
Rapor 173
Rauf Mutluay 90
Refik Durbaş 92
Reklam 49, 68, 174
reklamcılık 69, 171, 254, 260, 277
Remzi Kitabevi 66, 74
Reşat Ekrem Koçu 76, 88
Reşat Feyzi Yüzüncü 77
Rezzan Yalman 202
Robert Maxwell 168, 169
Rumeli 31, 37, 43, 151

S

Sabah 20, 22, 48, 56, 58, 73, 143-145, 148, 152, 154, 164, 173, 174, 176, 181-183, 185, 186, 204-207, 209, 216, 223, 237, 243, 244, 251-257
Sabahattin Sönmez 77
Sadri Sema 55, 72

Safa Kılıçlıoğlu 92, 152, 154, 155
Sait Faik 74
Sansaryan Han 48, 60, 75
Sarafim Kıraathanesi 53
Sedat Simavi 137, 138, 140, 146, 151, 167, 168, 207
Sefaköy 14, 22, 205, 206, 255-257
Selahattin Beyazıt 173
Selahattin Hilav 91
Selahattin Kıpçak 77
Selim Ragıp Emeç 146, 149
Sinan Korle 62, 202
Sirac 53
Sirkeci 18, 33, 34, 37, 46, 48-50, 57, 60-63, 67, 69, 70, 73, 75, 84-86, 88, 89, 91, 92, 201, 207, 215, 233
Sirkeci Gar Lokantası 50, 91, 92
Sofra Lokantası 50, 86, 87
Son 59, 63, 91, 135, 140, 147, 149, 157, 178, 181, 248, 256, 277
Son Telgraf 59, 135
Sosyalleşme 70, 71, 226, 228, 273
Sucu Kosti Kahvehanesi 71
Sultanahmet 34, 39, 47-49, 53, 60, 61, 65, 75, 79, 202, 208, 233
Sultanahmet Adliyesi 60, 61, 75
Süheyl Gürbaşkan 69

Ş

Şahin Zenginal 218, 221, 236, 249, 250
şehirleşme 21, 187, 269
Şemseddin Sami 53
Şemsi Sılkım 59
Şeref Efendi Sokak 80
Şerif Mardin 19
Şinasi 19, 52, 79, 84, 146, 149, 152, 155, 188
Şinasi Nahit Berker 84
Şişli 15, 34, 254, 258
Şükrü Baban 154

T

Taha Toros 77
Tahsin Banguoğlu 78
Taksim 34, 257, 270
Takvim 17, 38, 52, 57, 181, 187, 190, 250, 269
Takvim-i Vekayi 17, 38, 52, 57, 187, 190, 269
Talat'ın Kahvesi 9, 50, 71, 82-84
Tan 22, 56, 83, 134, 143, 149, 150, 151, 163, 164, 165, 166, 173, 191, 203
Tanin 78, 79, 148, 192, 208
Tanzimat 33, 37, 44, 47, 53, 188, 269
Tarık Buğra 90
Tarik 56, 58
Tekelleşme 180, 181, 184, 185, 194
Teknolojik Değişim 133
Telefon 240
telefoto 138, 139, 242
Teleks 240, 243
Tercüman 13, 20, 21, 22, 47, 48, 52, 56, 57, 90, 138, 140, 149, 157, 161, 162, 163, 176, 180, 183, 186, 188, 192, 195, 203, 208, 233, 235, 256, 258
Tercüman-ı Ahval 47, 52, 57, 188
Tercüman-ı Hakikat 20, 48, 56, 58, 208
Tevfik Yener 90
Timuçin Mert 217, 218, 232, 242, 257, 258
Tufan Türenç 60, 158, 169
Tunç Yalman 202
Turgay Ciner 176
Turhan Aytul 85, 159
Turhan Günay 87
Tünel 36
Türkiye 14, 16, 20, 22, 38, 47, 60, 62, 63, 66, 68-70, 77, 82, 92, 124-129, 131, 132, 135-138, 141, 142, 145, 148, 149, 152, 156, 160, 162, 163, 165, 171, 173, 174, 176, 179, 180, 183, 186, 191, 192, 193, 195, 196, 202, 204, 207, 216, 220, 230-232, 234-236, 238, 242, 243, 245, 249, 253, 255, 259, 277

U

Unkapanı 29, 32, 35

Ü

Ümit Deniz 82
Üsküdar 32, 36, 52

V

Vecdi Bürün 89, 90
Vefa Lisesi 48, 148
Vekayi-i Mısriyye 17
vilayet muhabiri 59
Vitali Hakko 68

Y

Yaman Aknar 90
Yaşar Nabi Nayır 85
Yedikule 36
Yeni Asır 140, 143, 173, 175, 240
Yenibosna 13, 14, 22, 205, 207, 210, 213, 216, 222, 235, 236, 253, 254, 256, 258, 259, 270, 276
Yeni Gazete 140, 148, 150, 157
Yeni Gün 151, 166
Yeni İstanbul 21, 64, 137, 150, 152, 153, 155, 192, 203
Yeni Sabah 59, 92, 137, 150, 152, 154, 155, 186, 207
Yeni Yüzyıl 181, 250
yerel yönetim 204, 205, 208, 270, 275, 277
Yeşilköy 37, 62, 205
Yıldız Kıraathanesi 73
Yılmaz Çetiner 58, 61
Yunus Nadi 135, 146, 151, 157, 191

Z

Zekeriya Sertel 149, 151, 191
Ziyad Ebuzziya 147